

Բ. Կարա-Մուրչա
Հայ ժողովրդական
երգեր .

78

4-29

363
ՀԱՅԱՍՏԱՆ

EE-2008

ԿԱՐԱՆ-ՄՈՒՐԱԿԱՆ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ
ՅԵՐԳԵՐ

31815

ՊԵՏԶՐԱՏ

78
4-29

(2603)

761

78.087.68
4-29

Flp

2013

ԿԱՐԱՎ-ՄՈՒՐԶԱ

ԿԱՐԱՎ-ՄՈՒՐԶԱ (1854—1902)

31815

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ
ՅԵՐԳԵՐ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ 1935

5012022

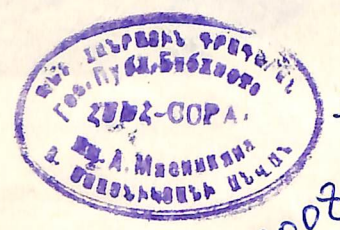
027400-0100

Պատ. խմբ. Ռ. Թեղեմեզյան
Տեխ. խմբ. Տ. Խաչվանյան
Սերագրիչ Ս. Շահբազյան

Պետհրատի տպարան
Իլավիկա 203, Պատվեր 761
Հրատ. 3317, Տիրամ 1000

*

ԱՐ

363-2017

(655-2008)

Կ Ա Ր Ա - Մ Ո Ւ Ր Ձ Ա

1.

Հայ լեռաժառուկային պատմության մեջ Քրիստափոր Կարա-Մուրզան ունի իր կարևոր տեղը։ Նրա մահից արդեն անցել է 33 տարի, սակայն նրա գործը և լեռաժառուկան-հասարակական վաստակը դեռևս կենդանի ու վառ է մեր սրտերում։

Հետադարձ ակնարկ ձգելով անցյալի մեր լեռաժառուկային կյանքի վրա, մենք կտեսնենք, Վոր լեռաժառուկան-հասարակական գործիչ Կարա-Մուրզան մնում է բացառիկ դեմք։ Կարա-Մուրզայի արվեստն, անշուշտ, անցյալ էտապ է ալսոր մեզ համար, վորն իր ժամանակին գնահատվեց իբրև առաջավոր լեռնույթ։

ՀՍԽՀ Պետական Հրատարակչությունը բարձր գնահատելով անցյալի լեռաժառուկային կուլտուրայի լավագույն ներկայացուցիչների լեռնույթը, առանձին ժողովածուով լույս է ընծայում այդ ներկայացուցիչներից ավագագույնի—Կարա-Մուրզայի 12 ժողովրդական լեռնույթը։

2.

Քրիստափոր Կարա-Մուրզան ծնվել է 1854 թվի հունվարի 15-ին, Ղրիմի Ղարասու-Բաղար քաղաքում։ Հայրն ունեւր չեր, այդ պատճառով ել չկարողացավ իր վորդուն բարձրագույն կրթություն տալ։ Սակայն գեղարվեստասեր ծնողների տան դռները միշտ բաց ելին իրենց քաղաքում ապրող լեռնիչների, նվագողների և դերասանների առաջ։ Ղարասու-Բաղար քաղաքի լեռաժառուկան-գրական կյանքն իրենց ձեռքումն ելին կենտրոնացրել Սանբեկյան և Նալբանդյան ընտանիքները, Վրթանես Պաուրջանցը և Մխիթարյան միաբանները, վորոնք Կարա-Մուրզայի ծննդավայրում ունեւին իրենց սեփական դպրոցը։

Քրիստափորը մանուկ հասակից ընկավ լեռաժառուկան-գրական այնպիսի մի շրջան, վորը մեծապես նպաստեց նրա լեռաժառուկային ընդունակությունների աճմանը։ Դեռ վաղ ժամանակից նա մեծ սեր եր տածում դեպի արվեստն ընդհանրապես և լեռաժառուկությունը՝ մասնավորապես։

«Նրա յերաժշտութիւնն սիրելուն ավելի նպաստեց մանուկ հասակից նրա մայրը, վորն ունենալով գուրեկան ձայն, իր քաղցր յերգերով փայփայում և դարգացնում էր մանուկ Կարա-Մուրզայի լսողութիւնը դեռ որորոցում, յերբ նրան քնացնում էր իր մեղմ որորոցերով: Նրա մայրը ածում էր նա նաև կիթառի վրա, վորի նվագը շատ դուր էր գալիս Կարա-Մուրզային: Յերբ նրա մայրը յերգում կամ նվագում էր, Կարա-Մուրզան ինչ գործի մեջ ել վոր լինէր, թե տան մեջ, թե դուրսը, մոտիկ ընկերներէ հետ խաղալիս, թողնում էր ամեն ինչ, ինչպէս եր ամեն քիչ լռել, իսկ ինքն ամբողջովին լսողութիւնն դարձած, զմայլած, շնչաբեկ հրճվում էր մոր քաղցր յեղանակներով: Դեռ չորս տարեկան հասակում, յերբ նոցա մոտ հլուր էր գալիս այն ժամանակվա Ղրիմում հայտնի հայ յերաժշտներէ մեկը, նա յերկար ժամանակ լարված լսում է յեղել նրա նվագը: Յերբ նա լսում էր Մանրեկանների դաշնամուրի ձայնը, վազում և կանգնում էր նոցա տան մոտ և հոգեզմայլ լսում էր մինչև այն ժամանակ, յերբ սղի մեջ կորչում էլին դաշնամուրի ձայնի վերջին հնչյունները»*):

Կարա-Մուրզան իր նախնական կրթութիւնն ստացավ Պտուրյանցի վարժարանում: Ութ տարեկան հասակում դաշնամուրի դասեր վերցրեց: Միաժամանակ սկսեց ձայնագրութիւնն սովորել:

Յեկավ մի ժամանակ, յերբ Քրիստափորի հայրը լրջորեն մտածում էր իր վորդուն վենետիկ ուղարկել: Սակայն Քրիստափորը շատ հեռու չէր հոգևոր կոչումից: Այն ժամանակ հայրը նրան ուղարկում է Ոգեսա հաշվապահութիւնն սովորելու. կարճ ժամանակից հետո՝ Քրիստափորը վերադառնում է և սկսում է հոր հաշիվները պահել: Սակայն հայրը չափազանց դժգոհ, նրան հեռացնում է աշխատանքից, հանդիմանելով՝ ֆեզանից մաշղ դուռն չի գա:

Հեռանալով հոր գործերից, Կարա-Մուրզան սկսում է լրջորեն պարապել յերաժշտութեամբ: Մի քանի տարի անց արդեն սկսում է յեղանակներ ձայնագրել ու ապա ներդաշնակել: Կազմում է յերգեցիկ խմբեր և համերգներէ սկիզբ դնում: Մտադրվում է անցնել Պետերբուրգ և մտնել կոնսերվատորիա, սակայն նշութական վոչ նախանձելի պայմանները Կարա-Մուրզային հնարավորութիւն չեն տալիս իրագործելու իր այդ ծրագիրը:

Չբավականանալով Ղարասու-Բազար քաղաքում և շրջակա քաղաքներում ու գլուղերում կազմակերպված համերգներով, Կարա-Մուրզան վորոշում է անցնել Կովկաս: 1882 թվականին նա իրագործում է իր ծրագիրը:

*) Հովհաննէս Կարապետյան: Կարա-Մուրզա: Եջ 18, 19, 1904 թ., Թիֆլիս:

Թիֆլիսում, Բաղվում և շրջակա վայրերում Կարա-Մուրզան իր համերգներով և ներդաշնակած յերգերով ուժացիալի չե արժանանում. այդ որվանից սկսվում է նրա փառքի շրջանը: 1892 թվին հրավիրվում է Եջմիածին, Գեվորգյան ձեռնարանի յերաժշտութեան ուսուցչի պաշտոնով. սակայն այնտեղ նա մնում է մինչև 1893 թիվը: Նրան հեռացնում են Եջմիածնից իբրև քառաձայն յերգեցողութիւնն տարածողի և իբրև կաթոլիկի: Կարա-Մուրզան Եջմիածնից հեռանում է կտարված սրտով: Վերադառնալով Կովկաս նա նորից սկսում է իր համերգային գործունեութիւնը: 1901 թ. հաստատվում է Թիֆլիսում և առևտրական դպրոցում ավանդում է յերգեցողութեան դասեր:

Մի տարի անց, 1902 թ. մարտի 27-ին, կարճատև հիվանդութեանից հետո Կարա-Մուրզան վախճանվում է:

Իր յերաժշտական գործունեութեան ժամանակ Կարա-Մուրզան 47 քաղաքում կազմել է 90 յերգեցիկ խումբ, ավել է 248 համերգ. ամեն մի համերգին մասնակցել են 40—150 մարդ: Նրա բոլոր համերգներին ընդամենը մասնակցել է 6000 մարդ: Կարա-Մուրզան միաժամանակ աշխատակցել է կովկասահայ թերթերին, գրելով յերաժշտութեան շուրջը հոդվածներ և համերգային ռեցեպիաներ:

Իբրև յերաժշտական գործիչ, իբրև մասնավիկ, Կարա-Մուրզան մինչև հիմա ել չունեցաւ իր հաջորդը:

3.

Կարա-Մուրզայի յերաժշտական ժառանգութեան մեջ մեզ համար արժեքավոր են նրա մշակած ժողովրդական յերգերը: Դժբախտաբար մինչև այսօր ել պարզ չե այդ յերգերի քանակը: Յերևանի Գրական թանգարանում յեղած արվեստագետի ձեռագրերը և բովանդակ մատերջալը այսօր գտնւ հնարավորութիւնն չի տալիս պարզելու այս հանդամանքը: Միայն կլինէր յինթադրել, վոր Կարա-Մուրզայի վողջ արխիւը կենտրոնացված է մեր Գրական թանգարանում: Ինչպէս նրա, նույնպէս ել մեր շատ ու շատ յերաժշտագետների յերկերը գտնվում են զանազան վայրերում և տարբեր մարդկանց մոտ: Հենց այս ժողովածուում ամփոփված յերաժշտագետի բոլոր յերգերը չկան Գրական թանգարանի արխիւում: Հրապարակի վրա չկա նաև յերաժշտագետի «Շուշան» ողբերան, վորն առաջին փորձերից մեկն էր հայ յերաժշտական կյանքում:

Կարա-Մուրզան պատմականորեն առաջին յերաժշտագետն էր, վոր առանձին ուղարկութիւնն դարձրեց ժողովրդական յերգերի հավաքման և ներդաշնակման վրա: Ճիշտ է, նրանից առաջ ձայնագրվել էլին մի քանի յեղանակներ, սակայն այդ ամբողջը միայն պատահականորեն:

Հավաքելով ու ներդաշնակելով ժողովրդական յերգերը, Կարա-Մուրզան, դժբախտաբար, այդ յեղանակների մեջ խիստ ընտրութիւնն չէր կատարում և ազգային վոճի խնդրում թուլ է ավել շեղումներ: Նա մի հիմնական նպատակ էր հետապնդում — բազմաձայն արվեստի միջոցով ժողովրդական յերգ ստանալ: Ահա այս էր նրա գեղիկը: Այս է, վոր յերբեք մոռա-

ցութեան գիրքը չի կարելի հանձնել: Չնայած բազմաթիվ խոչընդոտների ու վարչական արգելքների, չնայած ծանր հալածաքնների ու դատան պարմանների, նա քառաձայնի հիմնադրերից մեկը լեզուով մեղանում և այդ լերաժըտական միավորն սգտադործեց ժողովրդական լեզու մասնաշաղկապներու համար: Այս լեռնութի դժվարութիւնը պատկերացներու համար նրան մենք պետք է նայենք պատմական ակնոցներով:

Կարա-Մուրզայի ստեղծագործական սկզբունքներն իրենց խորքում ունեն լեվրոպական ներդաշնակութեան որոնքները և մեծ մասամբ պրիմիտիվ են: Սա բոլորում է նրանից, վոր Կարա-Մուրզան նախ՝ չկարողացավ լերաժըտական բարձրագույն կրթութեան ստանալ և լերկրորդ՝ հնարավորութեան չունեցավ խորանալու հայկական ժողովրդական լերաժըտութեան ակունքները և սինթեզի սպեցիֆիկումը հետ: Այս տեսակետից ել ստեղծագործող Կարա-Մուրզան խոշոր գեղարվեստագետ չէ. նրա մեծութեանը պիտի վորոնել լերաժըտական-հասարակական խոշոր գործունեութեան մեջ:

Այս ժողովածուի մեջ ամփոփված են Կարա-Մուրզայի մշակած 12 ժողովրդական լերգերը, վորոնք համարվում են արվեստագետի լավագույն և ժողովրդականացված լերգերը: Բոլոր լերգերը գրված են քառաձայն խմբի համար՝ դաշնամուրի ընկերակցութեամբ: Բացառութեան է կազմում միայն «Պալադուլի մոս», վորի միայն մելոդիան է արված:

Վերոհիշյալ լերգերը մեծ խնամքով Կարա-Մուրզայի ձեռագրերի հետ համեմատել և վերանայել է կոմպոզիտոր Ռոմանոս Մելիքյանը և տրամադրել Պետրատի հրատարակելու համար: Նա կատարել է վորոշ ուղղումներ՝ լերաժըտական միտքն ամբողջացնելու սկզբունքն նկատի ունենալով: Աչքի անցկացնելով այս վերանայված նութերը Կարա-Մուրզայի լեզբայրը—Պուրսը հետևյալ նամակն է ուղղել Ռոմանոս Մելիքյանին.

«Յես ծանոթացա ձեր այն խմբագրական աշխատանքի հետ, վոր դուք գործ եք դրել իմ հանգուցյալ լեզբը—Քրիստափոր Կարա-Մուրզայի ձայնագրած և նոտագրած ժողովրդական լերգերի սրբագրութեան համար: Մոտ ծանոթ լինելով լեզբորս ներդաշնակութեան (гармонизация) վոդու և նրա մշակած լերգերի հետ, լես պետք է ձեզ հավաստիացնեմ, վոր դուք ձեր աշխատանքը կատարել եք մեծ խնամքով—հավատարիմ մնալով Կարա-Մուրզայի մնացած նմուշներին և առհասարակ նրա լերաժըտական վոճին ու վոգուն: Այն մի քանի աննշան, բայց անհրաժեշտ ուղղումները, վոր դուք տեղ-տեղ մտցրել եք նոտագրութեան մեջ, վոչ մի կերպ չեն աղավաղում բնագիրը, վորը վերաստեղծված է մասամբ և իմ մասնակցութեամբ:

Հայտնելով ձեզ իմ խորին շնորհակալութեանս երբ այդ ձեր գովելի խնամքով տարած աշխատանք

քի համար, լես ձեզ խնդրում եմ և լիազորում նոտագրած տետրը հանձնել հրատարակութեան՝ դիմելով այդ առթիվ Հայաստանի Պետրատի լերաժըտական սեկտորին»^{*)}:

Իր մահից վեց շաբաթ առաջ, Ռոմանոս Մելիքյանը վերոհիշյալ գործերն ուղարկելով Պետրատի լերաժըտական սեկտորին, ինձ հասցեագրված անձնական նամակում գրում է.

«Սոստմանս համաձայն, ուղարկում եմ Կարա-Մուրզայի ժողովրդական լերգերը: Բոլոր խմբագրածս 14 լերգը վերանայեցի. թե տեքստերը ստուգեցի և թե նոտագրածներս. արտագրեցի միայն 12-ը («Միրոհիս» և «Աղջի, դու սիրուն»-ը չվերցրի) և անա հանձնում եմ քո խնամքին: Նամակիս կցում եմ և Քրիստափոր Կարա-Մուրզայի լեզբը Պուրսի նամակի պատճենը (որիդինալը մոտս է), վորը քեզ կպարզի կատարածս աշխատանքի պատկերը: Յես, ինչպես և դու ևս, համոզված եմ Կարա-Մուրզային իբրև մեր անդաստանի աշխատողն և պիտները, պետք է հատկացնենք իրեն պատշաճ վերաբերմունքը»:

Կարա-Մուրզայի վերոհիշյալ լերգերը մշակված են 1891—1899 թ.: Ժողովածուում մենք պահպանել ենք ժամանակագրական կարգը, ցույց տալու համար հեղինակի ստեղծագործական մտքի աճը:

Լույս ընծայելով Կարա-Մուրզայի մշակած 12 ժողովրդական լերգերը, սրանով անշուշտ չի սպառվում թե նրա և թե անցյալի լավագույն լերաժըտագետների արժեքավոր լերգերի հրատարակութեանը: Մեր առաջ լուրջ և ալժմեական խնդիր է դրված Պետրատի լերաժըտական հրատարակչական պլանի մեջ ամեն տարի կարևոր տեղ հատկացնել այդ գործերին:

Ռ. ԹԵՐԼԵՄԵՉՅԱՆ

10 հոկտեմբերի 1935 թ.
Ցերեվան

^{*)} Նամակի որիդինալը գտնվում է Ռոմանոս Մելիքյանի արխիվում, պատճենն ինձ մոտ է, վորն ստացել եմ Ռոմանոս Մելիքյանից:

ԲՈՅԸՆ ԲԱՐՁՐ

ՉԱՓԱՎՈՐ

Մշակված 1891 թ.

Handwritten musical score for the song "Մեր հայրենիք" (Our Motherland) by Komitas. The score is written on five staves. The first three staves are for the vocal line, and the last two are for the piano accompaniment. The key signature is one flat (B-flat) and the time signature is 6/8. The lyrics are in Armenian: "Բո-յրդ բարձրո՞ւսալ — բի չի-նար, Աչ-քըդ նախ-շուծ, Եւ ինչ-պէս ինչ-պէս ինչ-պէս".

Դու ստեղծվել ես ինձի հա՛մար

ուն՝ քրդ կա՛մար, դու ստեղծվել ես ինձի հա՛մար

Ան՝ գին ծա՛ղիկ իմ նոր բու՛սած:

Ան՝ գին ծա՛ղիկ իմ նոր բու՛սած:

Բոլորք բարձր՝ սալբի չինար,
Աչքըդ նախառն, ունքըդ կամար,
Դու ստեղծվել ես ինձի համար, —
Անգին ծաղիկ իմ նոր բուսած:

Դու յնըդ նման ե մարմարի,
Հագիդ շորերը հարմարի,
Դու յես վարդը այս աշխարհի, —
Անգին ծաղիկ իմ նոր բուսած:

Քեզ տեսնելը ինձ մեծ մահ է,
Հոգիս հանեմ՝ տամ քեզ պահէ,
Ինձնում յեղածն՝ ինձ լինչ շահ է, —
Անգին ծաղիկ իմ նոր բուսած:

Գիշեր—ցերեկ նըստա լալով,
Աղի արտասոււնք թափելով,
Ինձ թողել ես տանջւելով, —
Անգին ծաղիկ իմ նոր բուսած:

ՉԱՓԱՎՈՐ - ՄԻՋԱԿ

Մշակված 1892 թ.

Գա - ցի ար - տե՛ր՝ բը՛ռ -- նի լո՛ր, բը՛ռ -- զի տե - սա

ՉԱՓԱՎՈՐ ՄԻՋԱԿ

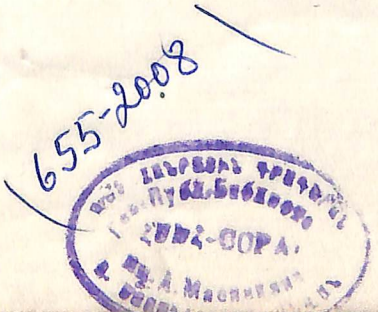
Կար - միր իր մա -- -- նիր խը՛ն - ձոր, լու --
 • յայ -- լի ձոր, Կար - միր իր մա -- -- նիր խը՛ն - ձոր, լու --

318/5

363-2014

րիկ, լու-րիկ, լու -- րիկ բախ-րեմ լու -- րիկ լու-րիկ:
 րիկ, լու-րիկ լու -- րիկ բախ-րեմ լու -- րիկ լու-րիկ:
 Մենակ (տղան)
 Կար - միր իր մա -- -- նիր խը՛ն - ձոր, լու -- րիկ, լու-րիկ, լու --
 րիկ, բախ-րեմ լու -- րիկ, լու-րիկ, լու -- րիկ լու-րիկ, լու -- րիկ, լու-րիկ:

Գացի արտեր՝ բըռնի լոր,
 Բըզի տեսա յայլի ձոր,
 Կարմիր իր մանիւր խընձոր, —
 Լուրիկ, լուրիկ, լուրիկ, լուրիկ,
 Բախրեմ, լուրիկ, լուրիկ, լուրիկ:

Առավոտուն թունդիւր մուխ,
 Կըլոր աչքեր, ընքեր թուխ,
 Աթիւր Մուշն ու Բուլանուխ, —
 Լուրիկ, լուրիկ...

Առավոտուն երկու մարդ,
 Աչքըս առաւ եղաւ դարդ,
 Դու կու մանիւր քաֆուր վարդ, —
 Լուրիկ, լուրիկ...

Արե դիպաւ սարերուն,
 Կաքաւ թըռաւ քարերուն,
 Յեղսոն կայնե վըր դարուն, —
 Լուրիկ, լուրիկ...

ՊԱՂ ԱՂԲՅՈՒՐԻ ՄՈՏ

ԾԱՆՐ

Մշակված 1892 թ.

Պաղ աղ -- բյու -- ըրի մոտ էր -- տե -- սա
 մի աղ -- ջիկ, Ձե -- ոին սա -- փոր լըց --
 րած -- ջուրն եր, ջուրն եր -- ա -- նու --
 ջիկ, Ձե -- ոին սա -- փոր լըց -- րած -- ջուրն
 եր, ջուրն եր -- ա -- նու -- ջիկ:

Պաղ աղբյուրի մոտ եր--
 Տեսա մի աղջիկ,
 Ձեռնն սափորն լըցրած
 Ջուրն եր անուշիկ:

Մայրիկ դարնվեցա--
 Մերում եմ նըրան,
 Մի փոքրիկ ակնարկով
 Արավ ինձ նըրան:

ԶԻՄ ՎԼԶԻ

Չափավոր

Մշակված 1893 թ.

Ձիւս — վը-զի վըզ-նոց կի-տամ, դե խա — նա ծամ

Ձիւս վը-զի վըզ-նոց կի-տամ, դե խա — նա ծամ

Չափավոր

Թեղն ի ծո-վեն, — լող-վո-րի մեկ լե յես եմ

Թեղն ի ծո-վեն լող-վո-րի մեկ լե յես եմ

Թեղն ի ծո-վեն, — լող-վո-րի մեկ լե յես եմ

Թեղն ի ծո-վեն լող-վո-րի մեկ լե յես եմ

Ձեմ խա-նա ծամ — — — Թեղն ի ծո-վեն: Յար ու-նիւմ,

Ձեմ խա-նա ծամ — — — Թեղն ի ծո-վեն: Յար ու-նիւմ,

Յար ու-նիւմ, յար-սի յոթ ախ — — — պեր ու-նի,

Յար ու-նիւմ, յար-սի յոթ ախ — — — պեր ու-նի,

Յար ու-նիւմ, յար-սի յոթ ախ — — — պեր ու-նի,

Յար ու-նիւմ, յար-սի յոթ ախ — — — պեր ու-նի,

Զիմ վրդի վրդնոց կիտամ,
Դե խանն ծամթեղն ի ծովեն.
— Լողվորի մեկ—լե յես եմ,
Զեմ խանն ծամթեղն ի ծովեն:
Յար ունիմ, յար ունիմ,
Յարսի յոթ ախպեր ունի:

Զիմ սերսուռի ծամեր կիտամ,
Դե խանն, ծամթեղն ի ծովեն.
— Լողվորի մեկ—լե յես եմ,
Զեմ խանն ծամթեղն ի ծովեն:
Յար ունիմ, յար ունիմ,
Յարսի յոթ ախպեր ունի:

Զիմ կամար ունջեր կիտամ...
Զիմ ֆինջան աչքեր կիտամ...
Զիմ սիվտակ դոշ քե կիտամ...
— Զիմ ջուխտակ աչիս վրա,
Ծամթեղն խաննեմ ի տամ քրդի
Յերբ կիտա (հ) ըն որն աստված,
Վոր երանիկ ի տան մըղի:
Յար ունիմ, յար ունիմ...
Յարսի յոթ ախպեր ունի:

ԶԻՆՉ ՈՒ ԶԻՆՉ

Չափավոր (խմբով)

Մշակված 1893 թ.

Չափավոր

Զինչ ու զինչ տամ լողվորչուն,
 Զոմա, զոմա է
 — Զիմ շապիկ տամ լողվորչուն
 Քյոմա, քյոմա յե.
 Վնչ եառ, վնչ խափնեցավ,
 Վնչ եխան ծամկալ ծովեն:

Զինչ ու զինչ տամ լողվորչուն,
 — Զիմ մեջկապ տամ լողվորչուն,
 Վնչ եառ, վնչ խափնեցավ...

Զինչ ու զինչ տամ լողվորչուն,
 — Զիմ մեջքես վեր տամ լողվորչուն,
 Վնչ եառ վնչ, խափնեցավ...

Զինչ ու զինչ տամ լողվորչուն,
 — Լուսնյակ գիշեր պառ մի տըվի,—
 Խեռ եառ, խեռ խափնեցավ,
 Խեռ եխան ծամկալ ծովեն:

ԳԱՑԵՔ ՏԵՍԵՔ

Մ ի Ջ Ա Կ

Մշակված 1893թ.

Գա - ցն՝ տե - սն՝ վորն - ա կե - թել զեծ, —

Միջակ

Գա - ցին տե - սան զելն ա կե -- թել զեծ, —

Գեղն ըզ ի-ծուն, եծն ըզ տը-կուն, տիկ զա-րե-վուն,

Գեղն ըզ ի-ծուն, եծն ըզ տը-կուն, տիկ զա-րե-վուն,

Հա-լալ ե կըր-մո, հա-լալ ե, հա-լալ ե ջա-մո, հա-լալ ե,

Հա-լալ ե կըր-մո, հա-լալ ե, հա-լալ ե ջա մո, հա-լալ ե,

Ես ինչ քյա ֆուր դա-րու հա-սանք, հա-լալ ե,

Ես ինչ քյա-ֆուր դա-րու հա սանք, հա-լալ ե,

Ես ինչ խը-տար կըր-մո ստա-ցանք, հա-լալ ե,

Ես ինչ խը-տար կըր-մո ստա-ցանք, հա-լալ ե

Խմբակի աղջկեղծը

Դե՛ գը-նա՛ կի-գամ, Դե՛ գը-նա՛ կի-գամ, շուտ՝ կի-գամ, —

Դե՛ գը-նա՛ կի-գամ, Դե՛ գը-նա՛ կի-գամ շուտ՝ կի-գամ,

Կար-միր սո-ւերս եագ-նիմ՝ կի-գամ շուտ կի-գամ

Կար-միր սո-ւերս եագ-նիմ՝ կի-գամ շուտ գի-գամ:

Գա-ցե՛ք տե-սե՛ք վորն ա կե-րե՛լ զգե՛լ,

Գա-ցին տե-սան արցն ա կե-րե՛լ զգե՛լ -

Արցն ըզ գի-լուն, գե՛լն ըզ ի-ծուն, ե՛ծն ըզ տը-կուն, տիկ զա-րե-վուն,

Հա-լալ է կըր-մո, հա-լալ է, հա-լալ է ջա-մո, հա-լալ է, Հա-լալ է կըր-մո, հա-լալ է, հա-լալ է ջա-մո հա-լալ է,

Ես ինչ քյա-ֆուր դա - րու հա-սանք հա - լալ Ե,
 Ես ինչ քյա-ֆուր դա - րու հա-սանք, հա - լալ Ե.

Ես ինչ իր-տար կըր - մո ստա-ցանք, հա - լալ
 Ես ինչ իր-տար կըր - մո ստա-ցանք, հա - լալ Ե,

Խմբովի (տղերք)
 Նազ մի ա - ներ, Նազ մի ա - ներ, Նազ աղ ջիկ,

Նազ մի ա - ներ, Նազ մի ա - ներ, Նազ աղ - ջիկ,

Մին - թա - նո - վըդ, թող մի հա - ներ, շան աղ - ջիկ,

Մին - թա - նո - վըդ, թող մի հա - ներ, շան աղ - ջիկ:

Խմբավի (աղջիկերք)

Նազ կու ե - նեմ կու Նազ կու ե - նեմ կու . -

Նազ կու ե - նեմ, Նազ կու ե - նեմ, Նազ տը - ղա,

Նազ կու Է-նեմ, Նազ կու Է-նեմ, Նազ տը-ղա.

Մին-թա-նո-վըս թող կու Է-նեմ շան տը-ղա.

Մին-թա-նո-վըս թող կու Է-նեմ շան տը-ղա.

Խո-րո-տիկ, Խո-րո-տիկ, Խո-րո-տիկ մո-րո-տիկ Իմ յարն Է.

Նազ մի անհեր, նազ մի անհեր, նազ աղջիկ,
Մինթանովըզ թող մի հանհեր, շան աղջիկ:
— Նազ կու հնեմ կու, նազ կու հնեմ կու,
Նազ կու հնեմ, նազ կու հնեմ, նազ տը՛ղա,
Մինթանովըս թող կու հանհեմ, շան տըղա.
Խորոտիկ, խորոտիկ,
Խորոտիկ-մորոտիկ իմ յարն ե:

Միջակ-չափավոր

Քե - զի մեռ - - - - նիմ
ա - նուշ յար-

Քե - զի մեռ - - - - նիմ
ա - նուշ յար

Միջակ-չափավոր

Քե - զի մեռ - - - - նիմ
ա - նուշ յար

Քե - զի մեռ - - - - նիմ
ա - նուշ յար

Ջան ա - նուշ յար Ջան,
Ջան ա - նուշ յար Ջան

Ջան ա - նուշ յար Ջան

Ջան ա - նուշ յար Ջան

Ջան ա - նուշ յար Ջան

Կար - միր խըն - ձոր լալ ու մար - ջան, նա - - - - նի.
Կար - միր խըն - ձոր լալ ու մար - ջան, նա - - - - նի.

Կար - միր խըն - ձոր լալ ու մար - ջան, նա - - - - նի.
Կար - միր խըն - ձոր լալ ու մար - ջան, նա - - - - նի.

Նա - - - - նի, նա - - - - նի, նա - նի ջան.
Նա - - - - նի, նա - - - - նի, նա - նի ջան

Նա - - - - նի, նա - - - - նի, նա - նի ջան

Նա - - - - նի, նա - - - - նի, նա - նի ջան

Նա - - - - նի, նա - - - - նի, նա - նի ջան

Handwritten musical score on page 42. The page contains two systems of music. Each system consists of a vocal staff (treble clef) with lyrics in Armenian and a piano accompaniment (grand staff). The key signature is one flat (B-flat), and the time signature is 4/4. The lyrics are:
 System 1: Նա-նու գար-դեր սա-րե-րով է, նա-նու-նի,
 System 2: Նա-նու գար-դեր սա-րե-րով է, նա-նու-նի,
 System 3: Նա-նու-նի, նա-նու-նի, նա-նի ջան:
 System 4: Նա-նու-նի, նա-նու-նի, նա-նի ջան:

Handwritten musical score on page 43. The page continues the composition from page 42. It features two systems of music, each with a vocal staff and piano accompaniment. The key signature remains one flat (B-flat), and the time signature is 4/4. The lyrics are:
 System 1: զոր-վում եմ, վառ-վում եմ, չեմ գը-նա
 System 2: զոր-վում եմ, վառ-վում եմ, չեմ գը-նա
 System 3: Նա-նի ջան, չեմ գը-նա, նա-նի ջան:
 System 4: Նա-նի ջան, չեմ գը-նա, նա-նի ջան:

Handwritten musical score on page 44. The page contains two systems of music. Each system consists of a vocal staff (treble clef) and a piano accompaniment (grand staff). The lyrics are written in Armenian and are repeated across the staves.

Lyrics for the first system:

Նա — — — — — Նի, Նա — Նի ջան, Նա — — — — — Նի,

Lyrics for the second system:

Նա — Նի ջան, ջան :

Ալագյաղ բարձր տեղ ա, յան,
 Զուրը հիվանդի դեղ ա, յան:
 Յես սիրեցի՜ վնայ, խալխը տարտով
 Իմ անուշ յարը,
 Ախ թե հառնեմ, վայ յես կմեռնեմ,
 Իմ ազիզ յարը:

Քեզի մեռնեմ, անուշ յան ջան,
 Կարմիր խընձոր, լալ ու մարջան,
 Նանի, նանի, նանի ջան:
 Նանու դարդեր սարերով ե,
 Նանի, նանի, նանի ջան:
 Երվում եմ, վառվում եմ—
 Զեմ գընա, նանի ջան,
 Նանի, նանի, նանի ջան:

ՀԱՐԱՐԻԱՆ

Չափավոր

Մշակված 1894թ

Հա - բըր-բան, ջա - նե-ջան, Հա-բըր-բա-նե, քե ղուր-բան

Չափավոր

Յայ-լի բո-լոր կա - նանչ ե, կա - նանչ ե, տու-նը մե-զի

Յայ-լի բո-լոր կա - նանչ ե, կա - նանչ ե տու-նը մե-զի

Ճա - նան-չե, Ճա - նան-չե, թը-փով շա-մա --- մը կան-չե,

Հա-բըր-բան, իմ դարդ քե-զի ա-յան չե, ջա - նե-ջան:

Հա-բըր-բան, իմ դարդ քե-զի ա - յան չե, ջա - նե-ջան:

Հաբըրբան, ջանե ջան,
 Հաբըրբան, քե դուրբան.
 Յայլի բուրբ կանանչ ե, կանանչ ե,
 Տունը մեղի ճանանչ ե, ճանանչ ե,
 Թըփով շամամը կանչե ե, հաբըրբան,
 Իմ դարդ քեղի աշան չե, ջանե ջան:
 Հաբըրբան, ջանե ջան...

Երկեն գոմը սալեւ եմ, սալեւ եմ,
 Ալ ձին մեջը նալեւ եմ, նալեւ եմ,
 Ալ ձին ինչ կանե նալը, հաբըրբան,
 Սիրունն ինչ կանե խալը, ջանե ջան:
 Հաբըրբան, ջանե ջան...

Աղջի, արի ես ըզին, ես ըզին,
 Երկու ջեյրան բուրդ գըզին, բուրդ գըզին,
 Սիրածն սիրածին չեմ տա,—հաբըրբան,
 Մեղքը հորն ու մոր վըզին, ջանե ջան:
 Հաբըրբան, ջանե ջան...

ՋԱՆ ԳՅՈՒԼՈՒՄ

ՄԻՋԱԿ

Մշակված 1894թ

Մա-ռիս տա կը մա-նի — շակ, Ջան գյու-լում, ջան, ջան.

Մա-ռիս տակը մա-նի — շակ, Ջան գյու-լում, ջան, ջան.

ՄԻՋԱԿ

Իմ յա-րըս քանց քեզ շի-շակ, ջան ծա-ղիկ, ջան, ջան.

Իմ յա-րըս քանց քեզ շի-շակ ջան ծա-ղիկ, ջան, ջան.

Ջան՝ ծա - դիկ, ջան, ջան, Ջան՝ ծա - դիկ,

Ջան՝ ծա - դիկ, ջան, ջան Ջան՝ ծա - դիկ,

ջան, ջան Ջան՝ ծա - դիկ, ջան, ջան

ջան, ջան, Ջան՝ ծա - դիկ, ջան, ջան:

Ծնունդ տակը մանիշակ,
 Ջան գյուլում, ջան, ջան.
 Իմ յարես քանց քեզ շիշակ,
 Ջան ծաղիկ, ջան, ջան:

Ձեր բաղի դուռը բաց ա,
 Վտաններդ շաղով թաց ա,
 Յարիցդ հեռացել ես,
 Աչքերդ լիք՝ թաց ա:

Ա՛յ տղա, բաղի միջին,
 Վտաններդ շաղի միջին,
 Կանչե, կանչելուդ մեռնիմ,
 Յես եմ քո հաղի միջին:

Սիրելի եմ սերըն յերեսին,
 Ըռեհան թերն յերեսին,
 Ով իմ սիրածն ինձ չըտա,
 Մազկի կերն յերեսին:

ՎԱՐԴ-ԿՈՇԻԿԸՍ

Չափավոր-միջակ

Մշակված 1895թ.

Վարդ կո — — — շի — — կըս, վարդ կո — — — շի — — կըս,

վարդ կո — — — շի — — կըս, վարդ կո — — — շի — — կըս,

Չափավոր-միջակ

վարդ-դից գե — դե — — — ցիկ մա — — — շի — — — կըս :

վարդ-դից գե — դե — — — ցիկ մա — — — շի — — — կըս :

Աղջիկը մենակ

Մեր տան մե — — — ջը քը — նող տը — — — դա,

կար — միր խըն — — ճոր բաշ — խող տը — — — դա .

վարդ կո — — — շի — — կըս գըտ — նող տը — — — դա .

Տղան մենակ տը — դա ղըր — — — կե վարդ կո — — — շի — — — կըս :

Ձեր տան մե — — — ջը քը — նեկ չեմ յեա .

կար — միր խըն — — ճոր բաշ — խեկ չեմ յեա .

վարդ կո — — — շի — — կըր գը — տեկ չեմ յեա .

իմ մո — — — տըս չե վարդ կո — — — շի — — — կըր :

Վարդ-կոշիկըս, վարդ-կոշիկըս,
 Վարդից գեղեցիկ մաշիկըս...
 Մեր տան մեջը քընող տըղա,
 Կարմիր խընճոր բաշխող տըղա,
 Վարդ-կոշիկըս գըտնող տըղա,
 Տըղա, ղըրկե վարդ-կոշիկըս:
 Վարդ-կոշիկըս, վարդ-կոշիկըս...

Ձեր տան մեջը քննել չեմ յես,
 Կարծիք խընձոր բաշխել չեմ յես,
 Վարդ-կոշիկըդ գըտել չեմ յես,
 Իմ մոտըս չե վարդ-կոշիկըդ:
 Վարդ-կոշիկըդ, վարդ-կոշիկըդ...

Լավ որըս յեղավ ան ու վանի,
 Կորցուցի կոշիկըս, ավանդ,
 Իմ ջան տըղա, հոգուդ մատաղ,
 Տըղա, զըրկե՛ վարդ-կոշիկըս:
 Վարդ-կոշիկըս, վարդ-կոշիկըս...

Ինչ՞ա՛ կանես դու ան ու վանի,
 Սիրուն աղջիկ, հոգուդ մատաղ,
 Ցեթե կըլնես ինձ սիրական,
 Ցես կըճարեմ վարդ-կոշիկըդ:
 Վարդ-կոշիկըդ, վարդ-կոշիկըդ...

ԼԵՊԶՈՐ ԼԵ

Չափավոր

Մշակված 1899թ.

Միջակ

Հո - դալ - լո՛ ջան, հո - դալ - լո՛ ջան, հո - դալ - լո՛

Հո - դալ - լո՛ ջան, հո - դալ - լո՛ ջան, հո - դալ - լո՛

Միջակ

Հո - դալ - լո՛ ջան, հո - դալ - լո՛ ջան, հո - դալ - լո՛

Հո - դալ - լո՛ ջան, հո - դալ - լո՛ ջան, հո - դալ - լո՛

Հո - դալ - լո՛ ջան, հո - դալ - լո՛ ջան, հո - դալ - լո՛

Հո - դալ - լո՛ ջան, հո - դալ - լո՛ ջան, հո - դալ - լո՛

Հեպտա լե, լե
 Հեպտա լե, լե,
 Հեպտա լե, լե,
 Հեպտա լե:

Հոգնվո ջան,
 Հոգնվո ջան,
 Հոգնվո,
 Ղրղար զիբն, (աչքեր սիրուն),
 Դարնվո ջան,
 Դարնվո:

ՀՈՅ ՆԱԶԱՆԸՄ

ՀԱՓԱՎՈՐ

Երակված 1899 թ.

Շոյ. նա - զա - նըմ, նա - զա - նըմ, գյուղ
 Շոյ Գյուղ նա - զա -
 Հափավոր
 3ար ջան, դու բա - - - րով ե - կար,
 նըմ նա - զա - նըմ, 3ար ջան, դու բա - - - րով ե - կար,
 Շոյ

Կա - նաչ սա - բե - - - - րով ե - կար, կար - միր սո - լե -
 Կա - նաչ սա - բե - - - - րով ե - կար, կար - միր սո - լե -
 րով ե - կար, կար - միր սո - լե - - - - րով ե - կար :
 րով ե - կար կար - միր սո - լե - - - - րով ե - կար :
 Շոյ

Հոյ նազանը՝ մ, նազանը՝ մ,
 Դյուլ նազանը՝ մ, նազանը՝ մ,
 Յան ջան, դու բարով եկար,
 Կանաչ սարերով եկար,
 Կարմիր սուրճով եկար:

Մեխակի ծառ եմ տընկել,
 Հոյ նազանը՝ մ, նազանը՝ մ,
 Քեզ համար հիվանդ ընկել,
 Դյուլ նազանը՝ մ, նազանը՝ մ,
 Յան ջան, դու բարով...

Որտեղ տարի տեղումըս,
 Հոյ նազանը՝ մ, նազանը՝ մ,
 Յես մի կըլտի յեմ պառկել,
 Դյուլ նազանը՝ մ, նազանը՝ մ,
 Յան ջան, դու բարով...

Դյուլըս գյուլում ա դառել,
 Յարըս Լեյլում ա դառել,
 Վանց ասեմ՝ քոր հասկանաք,—
 Մի հատ գուլում ա դառել:

Ց Ա Ն Կ

Կարա-Մուրզա	5—12
1. Բոյլոյ բարձր	13—15
2. Լուրիկ	16—18
3. Պաղ աղբյուրի մոտ	19
4. Զիմ վըզի	20—22
5. Զինչ ու զինչ	23—24
6. Գացեք տեսեք	25—38
7. Ալադյազ—քեզի մեռնիմ	39—45
8. Հաբբբբան	46—48
9. Զան գյուլում	49—51
10. Վարդ—կոշիկըս	52—54
11. Ահպճճ լե	55—57
12. Հոյ նազանը՝ մ	58—60

ՀԱԽՅ ՊԵՏՀՐԱՏ

ԼՈՒՅՍ ԵՆ ՏԵՍԵԼ

1. ԿՈՄԻՏԱՍ. — Մեներգներ
2. ԿՈՄԻՏԱՍ. — Խմբերգներ
3. ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ՏԻԳՐԱՆՅԱՆ. — Հայ ժողովրդական պարեր
4. ԳՐԻԳՈՐ ՍՅՈՒՆԻ. — Հայ ժողովրդական յերգեր
5. ՍԱՅԱԹ-ՆՈՎԱ. — Յերգեր

ԼՈՒՅՍ ԵՆ ՏԵՍՆԵԼՈՒ

6. ԿՈՄԻՏԱՍ. — Մեներգներ (յերկրորդ սերիա)
7. ԿՈՄԻՏԱՍ. — Խմբերգներ (յերկրորդ սերիա)
8. Ռ. ԹԵՐԼԵՄԵՉՅԱՆ. — Կոմիտասի մոնոգրաֆիան
9. Զ. ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ. — Բեթհովեն

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԻՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿՈՄԻՏԵ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԻՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿՈՄԻՏԵ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԻՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿՈՄԻՏԵ
ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԻՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿՈՄԻՏԵ
ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԻՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿՈՄԻՏԵ
ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԻՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿՈՄԻՏԵ
ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԻՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿՈՄԻՏԵ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԻՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿՈՄԻՏԵ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԻՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿՈՄԻՏԵ
ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԻՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿՈՄԻՏԵ
ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԻՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿՈՄԻՏԵ
ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԻՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿՈՄԻՏԵ
ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԻՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿՈՄԻՏԵ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԻՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿՈՄԻՏԵ
ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԻՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿՈՄԻՏԵ
ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԻՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿՈՄԻՏԵ
ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԻՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿՈՄԻՏԵ
ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԻՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿՈՄԻՏԵ

9116 2 0006

93

КАРА-МУРЗА
АРМЯНСКИЕ НАРОДНЫЕ ПЕСНИ

ГНБ ОСР Армянск. Эривань 1990

363

unipue

23